

prevodu. Če si natančneje pogledamo, kaj je "prvotni" jezik, se izkaže, da gre za poskus rekonstrukcije galščine, tj. jezika Galcev današnje Francije. Ta jezik je delo Davida Stifterja, klasičnega filologa in enega začetnikov študija keltologije na dunajski univerzi. Kolikor je razbrati iz skromnih podatkov, je tako npr. pesem *Ibatis* (v prostem prevodu *Pivec* oz. *Pijanec*) avtorsko delo omenjenega keltologa, pri katerem rekonstrukcija galskega jezika temelji po eni strani na poznavanju živih keltskih jezikov, po drugi strani pa na fragmentih galščine, ohranjenih v antičnih epigrafskih napisih in tedanji onomastici. Morda velja za boljšo predstavo o tem zanimivem jeziku predstaviti izbrani kitici iz omenjene pesmi skupaj s poskusom prostega prevoda (iz nemščine) v slovenščino.

Ponc in iouantuti bubua,
Gnata me liliset daula.
Ded' arganti moi cauacon.
"Ib' en', siop', 'sercias lanon!"
Mi siopa urit genetin:
"Cloue moi, ouglanne sin:"

"Vinon ibu coccon, uindon!
Papon balcon ibu lindon!
Ibu lation, ibu noxtin!
Ibu medu, ibu curmi!
Ambi sercin tepu et mesgon!
Ne me tu pissisi anmescon!"

Ko sem mladenič postal,
Mi je sledila razvneta deklica,
Podala mi je srebrno čašo.
"Pij iz nje," je rekla, "polna je ljubezni!"
A jaz sem deklici odvrnil:
"Poslušaj me in tole se nauči:"

"Pijem rdeče vino, pijem belo!
Pijem vsako močno pijačo!
Pijem podnevi, pijem ponoči!
Pijem medico, pijem pivo!
Ljubezni in sirotki se izogibam!
Nikoli me ne boš videla treznega!"

Pozoren bralec v tem rekonstruiranem jeziku ne more spregledati tudi sledov latinščine. Ob tem se velja spomniti, da so tovrstne rekonstrukcije morda pogojno veljavne za poznolatensko in galo-rimsko obdobje na prostoru Galije. Naša publikacija pa je vendarle posvečena času skoraj pol tisočletja pred tem. Spomniti se velja tudi, da so keltski družini jezikov v mlajšem halštatskem času najverjetneje pripadala zgolj ljudstva zahodnohalštatskega kulturnega kroga. Za "keltskost" ljudstev v vzhodnohalštatskem krogu nimamo nobenih dokazov. Tako ostaja jezik pesmi iz *Sitularie* zgolj zanimiva hipoteza. Na žalost na tem področju prejkoslej ostajamo brez kakršnihkoli resnih rekonstrukcijskih orodij.

Ob koncu lahko povzamemo, da je vsak resen poskus rekonstrukcije zvokov iz halštatskega časa zahteven podvig. Avtorji *Sitularie* so se ga lotili arheološko in muzikološko neoporečno: korektno so podali vse vire, ki so nam na voljo. Njihova rekonstrukcija železnodobnih glasbil in

njihovih zvokov je s tega vidika verna in kredibilna. A to velja predvsem za zvoke, predstavljene v krajših skladbah s posamičnimi glasbili v ospredju. Vse ostalo, torej večina rekonstruirane glasbe in jezik pesmi, ki to glasbo občasno spremlja, pa sta bolj ali manj posrečeni rekonstrukciji, ki s halštatskim časom na področju razširjenosti spomenikov situlske umetnosti nimata neposredne zveze.

Peter TURK

Carsten Wenzel: *Groß-Gerau I. Der römische Vicus von Groß-Gerau, "Auf Esch": Die Baubefunde des Kastellvicus und der Siedlung des 2.-3. Jahrhunderts.* Mit naturwissenschaftlichen Beiträgen von Sabine Deschler-Erb, Heide Hüster Plogmann, Sabine Klein, Angela Kreuz und Hans-Peter Stika. Frankfurter Archäologische Schriften, Band 9, Habelt-Verlag, Bonn 2009. ISBN 978-3-7749-3637-9. 244 strani.

V seriji publikacij Frankfurter Archäologische Schriften, ki ga izdaja Institut für Archäologische Wissenschaften univerze Goethe iz Frankfurta na reki Main, je izšla serija zvezkov o najdišču Groß-Gerau v južnem delu regije Hessen oz. v rimski provinci Zgornji Germaniji. V prejšnji številki Arheološkega vestnika smo predstavili objavo disertacije Markusa Helferta v zvezku 11, ki je z najrazličnejših vidikov raziskal odkrite lončarske delavnice v naselju Groß-Gerau, in objavo rokopisa dr. N. Hanela v zvezku 12 o sigilatnem posodju, ki je bilo najdeno med izkopavanji pod njegovim vodstvom med letoma 1989 in 1992 na lokaciji Groß-Gerau II.

V 9. zvezku serije pa so predstavljene arheološke raziskave in naravoslovne analize rimskega vikusa Groß-Gerau, "Auf Esch". Na strateški točki v okljuku reke, na lokaciji "Auf Esch", so bile najstarejše najdbe znane že s konca 19. stoletja. Prva izkopavanja rimskega vojaškega tabora s pripadajočo naselbino, danes poimenovana tudi Groß-Gerau I, pa so potekala v 60-tih letih 20. stoletja. Moderna izkopavanja so poimenovana Groß-Gerau II. V letih 1989–1992 in 2011 so jih izvajali sodelavci Außenstelle Darmstadt des Landesamtes für Denkmalpflege Hessen, nato je leta 1997 izkopaval Saalburgmuseum Bad Homburg. V letih 1997–2000 so raziskave prevzeli sodelavci Instituta für Archäologische Wissenschaften Goethejeve univerze iz Frankfurta na Maini, ki uspešno odkrivajo zgodovino najdišča z najrazličnejših vidikov. S tem je bilo raziskanih 1,25 ha oz. 10 % površine naselbine. V letih 1997–1998 in 2006 so po naročilu Universität Frankfurt/M. izvedli geofizikalno prospekcijsko 10 ha velike površine.

V obsežnem I. delu 9. zvezka je Carsten Wenzel objavil svojo disertacijo, kjer predstavlja stratigrafske podatke iz vseh teh raziskav, natančno analizo odkrite arhitekture tabora in naselja ter rekonstrukcijo stavbne zgodovine najdišča Groß-Gerau od 1. do 3. st. Sistematično predstavi topografske podatke, zgodovino raziskav in kulturnozgodovinski kontekst, nato pa stavbni razvoj naselbine po fazah najdišča. Z novčnimi najdbami, žigi na sigilatnem posodju, z dendrokronološkimi podatki in analizo ostalega arheološkega gradiva avtor poda datacijo posameznih faz najdišča. Sledi analiza stavb (termalnih, dolgih, stavbnih prizidkov, podzemnih objektov, skladišč/skedenjev) in analiza

infrastrukture naselja (cest, vodnjakov, odvodnih kanalov in latrin ter prekaževalnic). S strukturno in primerjalno analizo je avtor poskušal rekonstruirati delovanje celotne infrastrukture naselja, parcelacijo in zemljiško razdelitev, organiziranost stavb in objektov znotraj naselja, funkcionalne četrti oz. območja naselja, ekonomsko podlago in ugotoviti njegovo prebivalstvo (socialni status, etnično pripadnost itd.). S tem je poskušal natančno rekonstruirati razvoj naselbine in njenega območja v času od 1. do 5. st.

Najstarejše rimske najdbe so na območju jarkov dveh kratkotrajnih predflavijskih vojaških taborov (faza I), ki še nista natančno datirana. Najverjetneje je bil večji nekakšen gradbeni tabor med gradnjo utrdbe za vojaški tabor, ki je bil postavljen leta 75 n. št. v bližini in v povezavi z gradnjo glavne ceste od današnjega Mainza (Mogontiacum) do Heidelberga. Vojaški tabor je bil postavljen na površini 1,9 ha in v njem je bila nameščena cohors quingenaria, del pomožnih enot. Od njegovega nastanka dalje se je ob taboru oblikovalo pripadajoče naselje, vicus, ki je bilo s taborom vitalno povezano, saj so prebivalci vojake oskrbovali z blagom in storitvami. Prve stavbe civilnega naselja (faza IIa; ok. 75–100 n. št.) so bile postavljene ob glavni cesti, ki je vodila iz tabora proti Mainzu. Parcelacijo zemljišč je izvedla vojska. Naselje se je postopno širilo, čeprav so ostajale nekatere vmesne parcele nezazidane. Lesene stavbe so bile konec 1. st. spremenjene v zidane objekte (faza IIb; 100–115/120), kar je morda v povezavi z menjavo nastanjenih vojaških enot. Nove stavbe so zapolnile tudi vmesne prazne prostore v naselju. V zgodnjem 2. st. se je naselje spremenilo in razraslo v največje naselje v današnjem južnem Hessnu. Tlorisi in arhitektura v naselju so značilni za vojaške vikuse: eno ali dvonadstropne dolge lesene stavbe širine 6,5–8 m in dolžine do 45 m, ki so bile razdeljene v mnoge prostore in prekrile z organskimi materiali. Nekateri so bili bivalni, drugi so imeli komercialne namene: v njih so bile taverne, obrtne delavnice itd. V času prisotnosti vojaškega tabora so bili vsi vodnjaki izkopani znotraj stavb. Na zemljiščih so bili ugotovljeni tudi manjši objekti, verjetno namenjeni vzreji domačih živali npr. perutnine, ter vrtovi. Odpadke so odmetavali v nerabljen vodnjak in v za ta namen izkopane jame na stranskih zemljiščih. Javne stavbe je težko identificirati, znana je le najstarejša zidana kamnita stavba – terme tabora, večja nepozidana površina pa bi lahko delovala kot tržnica. Gospodarska struktura vojaškega vikusa je bila tesno povezana z zahtevami oz. potrebami vojske. O dobrih trgovskih povezavah pričajo keramične najdbe, amfore in mnogi izkopani leseni sodi, ki so bili kasneje uporabljeni za konstrukcije vodnjakov. Proizvodnja dobrin znotraj vojaškega tabora je bila omejena le na nekaj izdelkov: odkrili so žgalne peči, ki dokazujejo proizvodnjo keramike, kalupe za ulivanje železnih in bronastih predmetov, predmete, ki dokazujejo strojenje kože. Očitno je naselbina pridelala dovolj hrane oz. dobrin za potrebe vojske in verjetno tudi za ostale prebivalce vikusa.

Vojska je tabor zapustila med letoma 115 in 120. Čeprav je veliko vaščanov odšlo z vojaškimi enotami dalje, pa se je življenje v naselju nadaljevalo še vsaj do tretje četrtine 3. st. (faza IIIA; 115/120 – konec 2. st.; faza IIIB; začetek do tretje četrtine 3. st.). Kakor kažejo grobovi iz 4. st., se je poselitev tudi od konca 3. st. nadaljevala, vendar predvsem izven izkopenega območja in manj intenzivno (faza IV).

Opuščene površine v 4. st. poselijo še priseljeni Germani, med katerimi prevladujejo Alamani. Konec njihovega naselja datirajo v konec 4. ali začetek 5. st.

V II. delu 9. zvezka so nato predstavljene naravoslovne analize, izdelane na vzorcih iz modernih izkopavanj.

Raziskovalci različnih strok so želeli rekonstruirati razvoj in strukturo rimskega vojaškega tabora ter kasnejšega razvoja naselja po umiku rimske vojske. Zanimale so jih tako zgodovina in arhitektura naselbine kot tudi slika tedanjega okolja in z njim povezanih razpoložljivih naravnih virov tedanjega časa.

Sabine Deschler-Erb je analizirala živalske kosti iz vodnjakov in podzemnih objektov, Heide Hüster Plogmann pa ostanke malih sesalcev. Kar se tiče živinoreje, so odkrili sledove perutnine, prašičev, goveda, ovc in koz, ki so se najverjetneje pasle kar na dvoriščih in po bližnjih vrtovih. V času rimskega vojaškega tabora se v prehranjevalnih navadah kaže specializiran in visokokakovosten okus rimskih vojakov (kot npr. ostrige, odojek, piščanec, velike ptice ipd.).

Arheobotanične analize sta izdelala Angela Kreuz in Hans-Peter Stika, kar bomo natančneje predstavili v nadaljevanju. Sabine Klein je analizirala najdeno žlindro, ki dokazuje predelavo oz. ulivanje kovinskih predmetov. Knjigo zaključijo sinteza vseh raziskav, ki rekonstruira življenje in naravno okolje naselja Groß-Gerau, "Auf Esch".

Tina ŽERJAL

Arheobotanične analize na najdišču sta izdelala Angela Kreuz in Hans-Peter Stika. Poskušala sta odgovoriti na vprašanje, s katerimi rastlinskimi surovinami in izdelki se je tedanje prebivalstvo oskrbovalo. Poleg kulturnih rastlin so bile prisotne tudi nabirane rastline, sadeži in oreški, ter les za kurjavo in konstrukcije, pa tudi ostanke krme za domače živali. Plevelne, ruderalne in ostale odkrite divje rastoče rastlinske vrste informirajo o vegetaciji v okolici tedanjega vikusa. Vrtne rastline, predvsem uvožene rastline iz Sredozemlja, pa kažejo na zgodnjo romanizacijo ali tudi "mediteranizacijo" prehranjevalnih navad.

Metode dela:

Vzorci sedimenta za arheobotanične raziskave so bili hranjeni na deželnem uradu za arheološko in paleontološko spomeniško varstvo v Hessnu in obdelani šele, ko je bila arheološka interpretacija oz. stratigrafska (tudi časovna) umeščenost odvzetih vzorcev s terena jasna in zaključena. Še posebej pozorni so bili na časovno umestitev vzorcev, odvzetih iz vodnjakov in jarkov. Precejšnje število prvotno odvzetih vzorcev za arheobotanične analize so namreč, po posvetu z vodilnim arheologom C. Wenzlom, morali zaradi njihovega neinterpretativnega značaja zavreči.

Opisano prvo fazo ravnanja z arheobotaničnimi vzorci po odvzemu s terena je potrebno še posebej omeniti, ker se pri nas, v Sloveniji, dosledno izpušča. Arheologi namreč vzorce sedimenta ali že presejane, posušene in presortirane vzorce semen/plodov ter lesa, ki so sicer označeni z njihovimi šiframi, enostavno dostavijo arheobotaniku v analizo brez kakršnihkoli predhodnih interpretacij, stratigrafskih umestitev (tako prostorskih kot tudi časovnih) ali opisanega namena odvzema vzorca za arheobotanične analize, tako lesa kot tudi sedimenta za spiranje. Pogosto se tudi dogaja,